HAYY

IBNI TUFEYL

HAYY

b

HAYY

İbni Tufeyl

Hazırlayan
Selim Hancıoğlu

muştu yayınları

Copyright © Muştu Yayınları, 2005

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

HAYY
Kültür Kitapları Serisi

Proje Editörü: Talat ORDU
Akademik İnceleme: Dr. F.Muharrem YILDIZ
Çizimler: Lojistik Art Sanat Destek Evi
Dizgi ve Grafik: MUŞTU Grafik, Mustafa KAYAN
Kapak: MUŞTU Grafik, Mustafa KAYAN
Film: SGSM

ISBN: 975-8968-64-5

Basım Yeri ve Yılı: Çağlayan Matbaası Tel: (0232) 252 22 85
Mayıs 2005 / İZMİR

Genel Dağıtım: Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. Nu.12 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tlf.: (0212) 519 39 33 (pbx) Fax: (0212) 519 39 01

MUŞTU YAYINLARI
Emniyet Mah. Huzur Sok. Nu.:5
34676 Kısıklı - Üsküdar / İSTANBUL
Tlf.: (0216) 318 60 11 Fax: (0216) 318 74 21
www.mustu.com

İÇİNDEKİLER

Hayy'ın Doğumu 1

Anne Ceylân 6

Tabiattaki Mesajlar 10

Hayy Ateşi Keşfediyor 19

Hayy, Yüce Yaratıcıyı Düşünüyor 27

Absal'ın Adaya Gelişi 31

İki Dost 38

Absal'ın Ülkesinde 49

Hayy Adasına Geri Dönüyor 55

ÖN SÖZ

Bu eserde "kâinatın yaratılışındaki muhteşem sanat, tabiattaki denge ve uyum, mutlak bir yaratıcıya olan ihtiyaç" gibi konular yer almaktadır.

Eser, insan aklının değerini ve vahiy ile akıl münasebetini de ortaya koyan bir macera romanıdır. Hayy hiçbir bilgiye ihtiyaç duymadan da Yüce Yaratıcı'yı gözlem ve akılla bulabileceğini düşünmektedir. Onun uzun yıllar tek başına bir adada yaşayarak gözlem ve düşünceyle bulduğu gerçekler, ancak dinin ışığında bir anlam kazanmaktadır.

Eserde, Hayy'ın arkadaşı Absal ise aklın önemine inanmakla beraber, vahye olan ihtiyacı ve zaruretі ortaya koyan bir karakterdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de; "Ancak temiz akıl sahiplerinin öğüt alıp düşünebilecekleri" ifadesi sıkça tekrar edilmektedir. Bu da inançta aklın önemini göstermektedir.

"Hayy bin Yakzan"da Hayy aklı, Absal ise akıl ile birlikte kalbi temsil etmektedir. Ancak ne sadece akılla ve ne de sadece kalple hakikate tam olarak ulaşılabilir. Absal'ın gerçeğe ulaşmada, akla ve kalbe aynı derecede önem vermesi dikkat çeken bir noktadır. Eseri okuduğumuzda anlıyoruz ki İslâmı gerçek manasıyla anlamak, aklın yanında kalbe de söz hakkı tanımakla mümkün olabilir. İslâmı yaşamak ise iç ile dışın uyumunu sağlamakla mümkündür.

Diliyoruz ki bu eser, klâsiklerimizin zenginliklerini anlamaya vesile olur.

Selim HANCIOĞLU
Nisan 2005

HAYY'IN DOĞUMU

Ekvator kuşağına yakın bir yerdeki zengin bir adada, kendini beğenmiş ve oldukça da kıskanç bir hükümdar yaşardı. Bu hükümdar, sürekli olarak etrafındakilerin bir gün tahtını elinden alacakları şüphesini taşırdı. Bunun için de kendi akrabaları da dâhil olmak üzere, hiç kimsenin erkek evlât sahibi olmasını istemezdi. Bu yüzden hükümdarın askerleri gece gündüz evleri basıp yeni doğan erkek bebekleri tesbit eder ve onları acımasızca katlederlerdi.

Hükümdarın dünyalar güzeli kız kardeşi Rina, Yakzan adlı bir saray görevlisiyle evliydi. Hükümdar, kardeşinin doğum yapmasının yakın olduğunu bildiği için askerlerini sürekli olarak onun evine de gönderip çocuğun doğup doğmadığını ve cinsiyetinin kız mı erkek mi olduğunu öğrenmek istiyordu.

Bir gece yarısı, hükümdarın kız kardeşi Rina, nur topu gibi bir erkek çocuk doğurdu. Çocuğa, Hayy ismini verdiler ve doğumunu herkesten gizleyip kimselere durumu belli etmediler. Sabahları Rina, yine hamile olduğu izlenimini verecek elbiseler giyiyor ve çocuğunu da gizli bir kapı ile ulaşım sağladıkları komşularının evinde saklıyordu. Yakzan ve

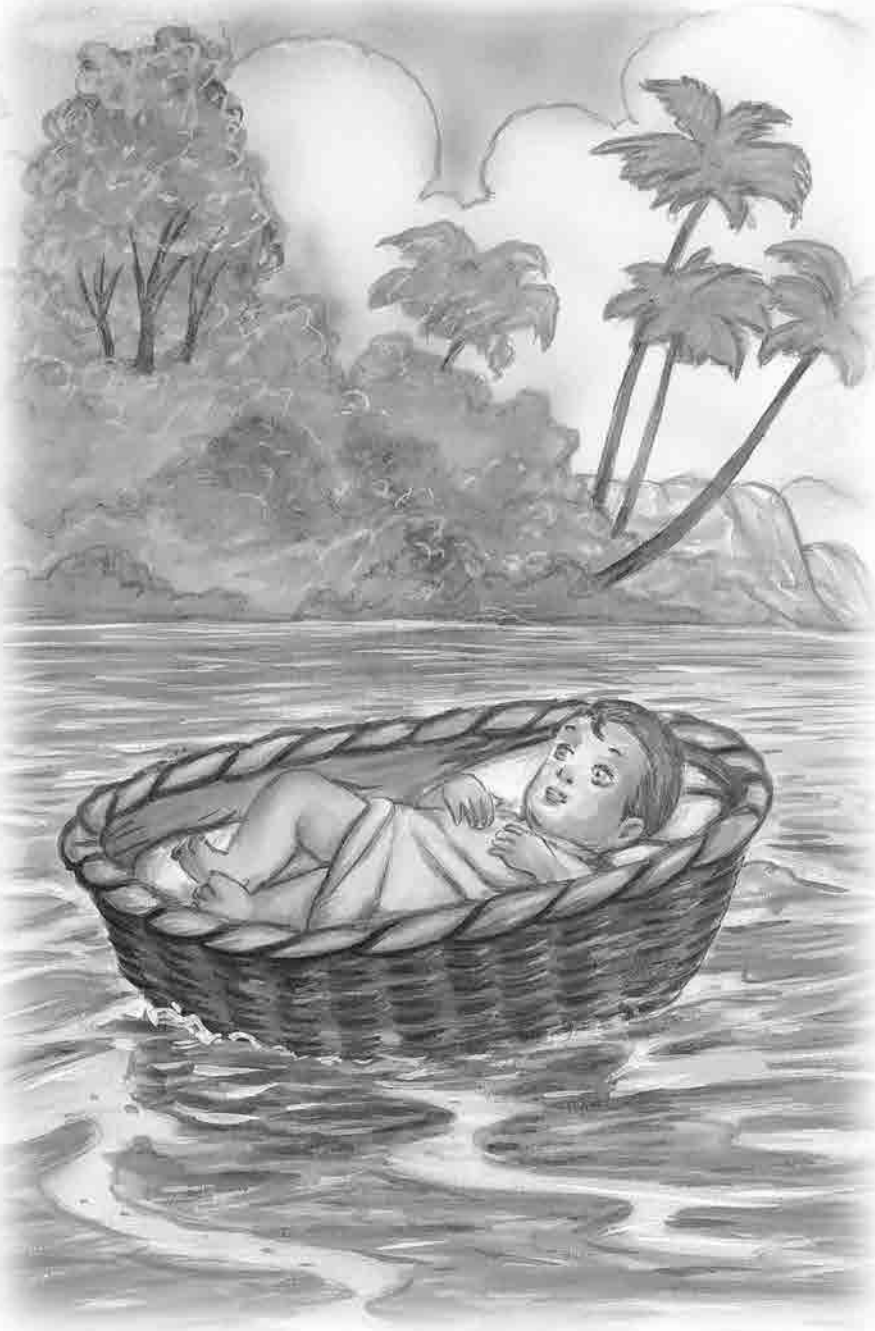

karısı, böylece bir süre çocuklarını hükümdarın askerlerinden korumaya çalıştılar. Fakat hükümdarın eninde sonunda durumu öğreneceğini düşünerek bir gece yarısı çocuğun karnını doyurup onu kayık şeklindeki bir sepetin içerisine koydular. Sonra da yaşadıkları adanın ıssız bir kıyısında sandığı suya bıraktılar.

Bulundukları ada sıkı bir şekilde kontrol edildiği için, Yakzan ve Rina'nın çocuklarıyla birlikte buradan kaçmaları imkânsızdı. O yüzden gece boyunca düşünüp taşınmış ve sonunda bu yolu bulabilmişlerdi. Rina:

"Hiç olmazsa masum yavrucağı bu zalimlerin elinden kurtaralım." demişti. Ama yine de o bir anne idi. Ana yüreği, bu hazin duruma dayanamadığı için kadıncağız sürekli ağlayıp dualar ediyordu.

Yakzan ve Rina, bir süre denizin kıyısında öylece kalıp sandığın küçük dalgaların üzerinde yol alışını seyrettiler. Kadıncağız çocuğunun arkasından Allah'a yönelip, sesini alçaltarak dua etmeye başladı: "Ya Rabbi, onu yoktan var eden Sen'sin. Ana karnında rızkını da Sen verdin. Onu karanlıklardan aydınlığa çıkardın. Şimdi bir zalim hükümdarın zulmünden dolayı onu böyle yalnız başına bırakmak zorunda kaldım. Onu koru ve ona yardım et. Merhametini de bizden esirgeme. Şüphesiz ki Sen'in rahmetin ve şefkâtin sonsuzdur. Sana sığınıyor ve Sen'den bu zavallı çocuğu korumanı diliyorum."

Ertesi sabah askerler erkenden Yakzan'ın evini basıp çocuğu aramaya başlayınca, anne ve baba yaptıkları işin yanlış olmadığını düşündüler. Yapabilecekleri tek şey çocuğun sağlığı için sürekli dua etmekti.

Bu sırada Hayy, kayık biçimindeki sandığın içinde gün boyu dalgaların yardımıyla yol almıştı. Bir süre sonra deniz kabarmakta olduğu için Hayy'ın bulunduğu sepet kıyıdaki kayalıkların üzerine kadar çıktı. Bu kayalıkların az ötesinde ağaçlık bir yer vardı. Sepet, dalgalarla ağaçların arasına doğru kaymış ve buradaki iki ağacın arasında sıkışıp kalmıştı.

Kayalıklar, küçücük bir adayı çevreleyen kale surları görünümündeydi. Bir süre sonra deniz çekilince sepet adanın ağaçları arasında kalıverdi. Böylece zavallı bebeğin hayatı da kurtulmuştu. Bu ada o kadar sessizdi ki en küçük bir gürültü etrafta yankılanıveriyordu. Adanın görünümü sanki hiç insan eli değmemiş gibiydi.

Hayy, bir gecelik yolculuktan sonra iyice acıktığı için ağlamaya başlamıştı. Zavallı bebek o kadar çok ağladı ki sesini duyan bazı hayvanlar bu garip sandığa yaklaşıp merakla içindekine baktılar. Bu sırada yavrusunu kaybetmiş bir ceylân da sepete yaklaşmıştı. Ayaklarıyla tuzlu suyun ve dalgaların gevşettiği tahtaları dövmeye başladı. Bir iki tahta kırılınca Hayy ortaya çıkıverdi. Küçük bebeği

gören ceylân, onu kendi yavrusu zannederek hemen süt dolu memelerini çocuğun ağzına uzattı.

Gün boyu aç kalan Hayy, bir anda ceylânı annesi sanıp karnını bir güzel doyurdu. Henüz sepetten çıkamadığı hâlde, karnı doyduğu için neşeli sesler çıkarıp oynamaya başladı. Ceylân, onu iyiden iyiye yavrusu gibi kabul etmişti. Başından hiç ayrılmıyor, onu besliyor ve bütün gün korumaya çalışıyordu.

Hayy, henüz küçücük bir bebek olduğu için ne emekleyebiliyor ne de ayağa kalkabiliyordu. Ceylân ise fazla uzağa gitmeden, ancak etraftaki otlarla karnını doyuruyor ve bir an olsun bu yeni yavrusunu gözden kaçırmıyordu.

Günler geçtikçe Hayy, anne ceylânla daha da yakınlaştı. Ama henüz emeklediği için çevik ve hızlı olan bu hayvanın arkasından gidemiyordu. Anne ceylân biraz uzaklaşıp gözden kaybolunca çığlık çığlığa bağırıp ağlamaya başlıyordu. Ceylân, yavrusunun bağırıp ağladığını duyunca hemen koşup yanına geliyor ve yüzünü gözünü yalayarak ona sevgisini gösteriyordu.

ANNE CEYLÂN

Anne ceylânın yaşadığı bu ada, insanların henüz keşfetmediği ve üzerinde hiçbir insanın yaşamadığı gözden uzak bir yerdi. Bu adada hayvanlar dostça yaşayıp bol yapraklı ağaçlar ve otlarla beslenirlerdi. Adada yırtıcı hayvan olmadığı için Hayy, güven içerisinde büyümekteydi. Anne ceylân vaktinin büyük bir kısmını Hayy'ın yanında geçiriyordu. Hayy artık yeni annesinin arkasından emekleyip ona yetişebilecek hâle gelince yakındaki otlaklara birlikte gitmeye başladılar.

İki yaşına kadar sürekli olarak ceylânın sütüyle beslenen Hayy, yürümeye başlayınca, bu kez anne ceylânla birlikte meyvesi bol ve yemişleri lezzetli yerlere gidiyordu.

Hayy, buradaki yemişleri çok sevmiş ve büyük bir iştahla meyveleri yemeye başlamıştı. Ceylân, tıpkı bir anne şefkatiyle Hayy'ı besleyip gözetiyor, onu soğuktan, sıcaktan, tehlikelerden ve açlıktan koruyor ve bir an olsun gözünün önünden ayırmıyordu.

Derken bir gün annesini kaybetmiş bir ceylân

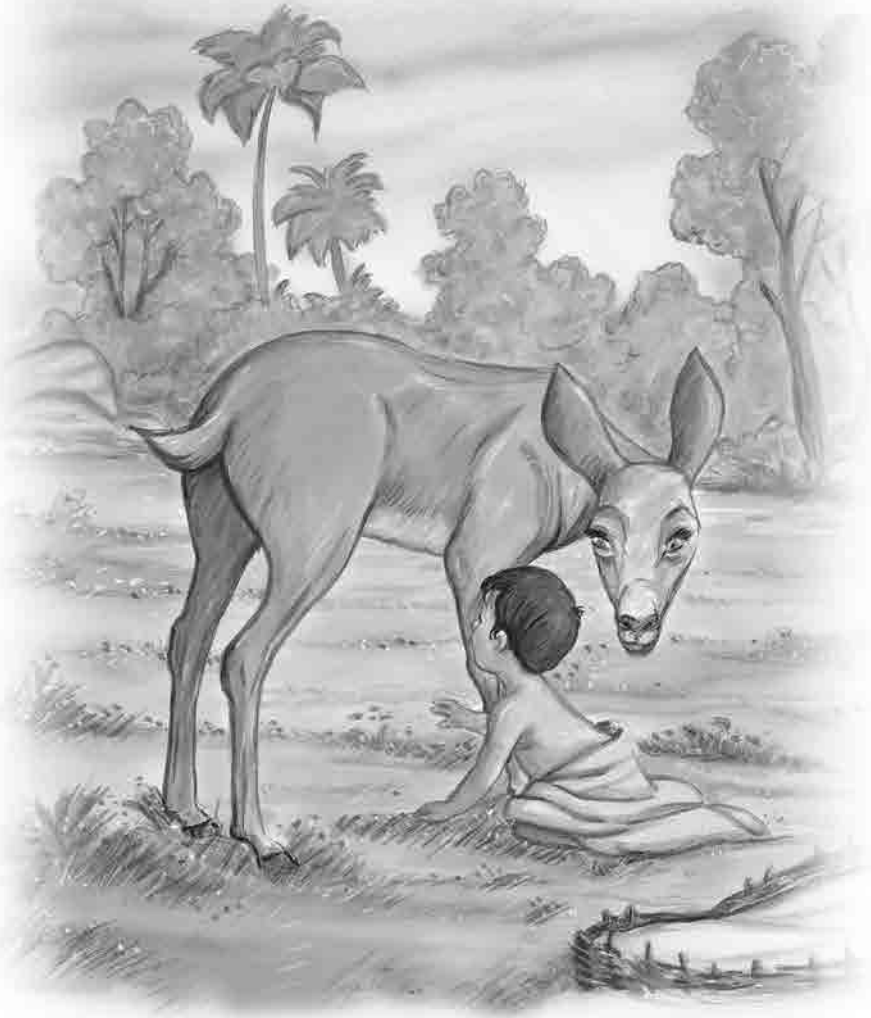

yavrusu da onlara katıldı ve onlarla birlikte dolaşmaya başladı. Hayy, bu ceylân yavrusunun sesini taklit edip söylediklerini anlamaya başlayınca annesi zannettiği ceylânla daha rahat anlaşmaya başlamıştı.

Günlerden bir gün, gün boyu gezen anne ile yavruları, akşam dinlenmek için bir yer aradılar. Sonunda buldukları küçük bir mağaraya sığındılar. Hayy, zamanla karanlığa, soğuğa ve açlığa alışmış ve tıpkı birlikte yaşadığı diğer canlılar gibi davranmaya başlamıştı. Adadaki hayvanların dillerini taklit ederek konuşmaya çalışıyordu. Kuşlar, kurbağalar, böcekler gibi sesler çıkararak onlarla dost olan Hayy, ormanda yaşayan diğer canlılar tarafından da sevilmekteydi. Özellikle ceylânların seslerini çıkarma ve hareketlerini taklit etmedeki yeteneği, gerçek bir ceylânınkinden farksızdı. Bu yüzden de hiçbir hayvan, ondan çekinmiyor ve korkmuyordu.

Hayy da ormandaki hayvanlardan çekinmiyor ve onlardan kaçmıyordu. Anne ceylân, diğer ceylân yavrularına benzemeyen bu yavrusunu çok seviyor ve zaman zaman onun sevdiği meyveleri yuvasına taşıyarak onu mutlu ediyordu.

Hayy bir gün denize doğru uzanan sivri kayalar üzerinde gezerken bir anda dengesini kaybederek düşmüştü. Anne ceylân gün boyu aramış, fakat onu

hiçbir yerde bulamamıştı.

Sonunda sesini duyarak her türlü tehlikeyi göze almış ve kayalıklardan aşağıya inerek yavrusunu bulmuştu. Neyse ki merak edilecek bir şey yoktu. Zavallı ceylân, annelik duygusuyla yavrusunu yalayıp ona sevgisini göstermiş, sonra da yardım ederek onun kayalıklardan yukarıya tırmanmasını sağlamıştı.

TABİATTAKİ MESAJLAR

Hayy, küçük bir adanın ortasında, birçok canlıyla birlikte yaşarken zaman zaman da diğer canlılarda olmayan bir durgunluk hissine kapılırdı. Bu durgunluk, zamanla onun düşünebilmesi ve birçok şeyi karşılaştırıp bazı neticelere ulaşmaya başlamasıyla birlikte daha da arttı. İlk fark ettiği şey, kendi vücudunun diğer canlılardan farklı olduğuydu.

Birçok canlıda boynuz, kuyruk, pençe gibi uzuvlar bulunurken, kendisinde bunlardan hiçbirisi yoktu. Hatta bu uzuvlardan mahrum olduğu için zaman zaman hayvanlarla girdiği mücadelelerde kendisini savunmakta zorlanıyordu. Üstelik bazı hayvanlar hızlı koşarak tehlikelerden kaçabiliyordu. Halbuki Hayy, onlar kadar hızlı koşamıyor ve sık sık kendisini hızla geçip giden arkadaşlarının gerisinde kalıyordu. Hayvanları soğuktan ve acıdan koruyan örtüleri ve kılları olduğu hâlde, o doğduğu gibi çıplak ve savunmasızdı. Bütün bunlara üzülerek kendisinin diğer canlılardan eksik olduğunu düşünüyordu. Hatta bir seferinde meyvelerini almak isteyen bir yaban keçisinin saldırısına uğramış ve

karnından hafif bir darbe almıştı. Hayy, vücudundan akan kana eliyle dokununca, "Bu garip şey de ne?" diye düşünüp kendisini yoklamıştı. Vücudu sapasağlamdı. Bir süre sonra eliyle bastırdığı yerden artık kan gelmiyordu.

Fakat tam da o sırada bir şey fark etmişti: Düşünmek... Evet evet, düşünmek! Bununla birlikte Hayy, diğer canlıların düşünme ve olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurabilme gibi özelliklere sahip olmadığını anlamıştı. Bu üstünlüğün sadece kendisine ait bir özellik olduğunu fark etmişti. Üstelik etrafındaki canlılar ellerini kullanamadıkları hâlde, o ellerini ve parmaklarını büyük bir ustalıkla kullanabiliyordu.

Hayy, çevresindeki canlıları ve vahşî hayvanları zamanla birbirinden ayırmaya başladı. Kendisine iyi davranan hayvanlarla dost olmuştu. Ama bazı hayvanlar zaman zaman ona saldırıp yiyeceklerini elinden alıyordu. O ise bu durumdan hiç hoşlanmıyordu. Aslında diğer canlılara karşı duyduğu bu farklı hisler, kendisini tanımasını da sağlamıştı. Adadaki hayvanlar bir süre yavrularını seviyor, sonra da onları terk ediyordu. Yavrular ise büyüdükçe annelerinden kopup kendi başlarına yaşıyorlardı. Ama Hayy da ceylân da birbirine o kadar alışmışlardı ki ayrılmaları mümkün değildi.

Hayy, pekçok yönden üstün bir yaratılışta olduğunu fark etmişti. Diğer canlılara göre daha iyi bir

donanıma sahip olduğunu düşünerek kendisini daha iyi tanımaya başladı. Onlarda bulunan bazı özellikleri ve üstünlükleri, aslında kendisinin de elde edebilecek imkânlara sahip olduğunu anlamıştı. Bununla birlikte hayvanların örtülerine benzeyen bir giysi aramaya başladı. Önce yaprak ve sarmaşıklardan bir elbise yapmaya ve bedenini bunlarla sarmaya çalıştı. Fakat bir süre sonra yapraklar kurumaya ve dökülmeye başlayınca, daha dayanıklı bir örtü aramaya girişti.

Bir gün adada bir kartal ölüsüne rastlayan Hayy, hemen hayvanın derisini yüzerek kuyruğunu ve kanatlarını bedeninin etrafına sardı ve böylece ilk elbisesine sahip olmuş oldu. Bu yeni kıyafet, kendisini oldukça heybetli gösterdiği için bir süre hayvanlar ondan çekinip yanına yaklaşmadılar. Sadece anne ceylân, her zaman olduğu gibi ona şefkat ve yakınlık göstermeye devam etti.

Adada zaman hızlı geçiyor ve Hayy, büyüyüp gelişiyor, irileşiyordu. Anne ceylân ise tam aksine gitgide zayıflayıp yaşlanıyordu. Zamanla ormanın bol meyveli ve yemişli yerlerine gidemeyen anne ceylân, takattan kesilip iyice güçsüzleşti. Bu kez Hayy, annesini kucaklayıp yemişi bol otlaklara götürüyor ve ona taze meyveler yedirmeye çalışıyordu.

Bir gün anne ceylânın bedeni bir anda hareketsiz kaldı. Hayy, ne olduğunu anlayamamıştı. Garip

sesler çıkararak annesini hareket ettirmeye çalıştı. Ama ceylânın bedeni soğuk ve hissizdi. Üstelik ceylân bayağı da ağırlaşmıştı. Hayy, annesinin bu hâline çok üzüldü. Çaresizlik içinde sağa sola koşturup durdu. Sonunda yüksek sesle haykırıp inlemeye ve kendini yerden yere atmaya başladı.

Bir zamanlar annesiyle konuştukları gibi sesler çıkararak onun cansız vücudu etrafında dönüp durdu. Ama annesinden hiç bir ses çıkmıyor ve bir canlılık işareti görünmüyordu. Hayy, annesini sağa sola çevirip iyice kontrol etmeye başladı. Ceylânın bedeninde hiçbir yara izi ve tahribat yoktu. Acaba ne olmuştu da anne ceylân bu hâle gelmişti? Canlı ve çevik bir ceylân, nasıl olur da böyle hareketsiz kalabilirdi? Vücudunda hiçbir yara izi bulunmadığı hâlde birden bire cansız bir hâl almasının sebebi ne olabilirdi? Hayy bütün bu soruları uzun uzun düşündü.

Aradan bir-iki gün geçmişti. Hayy, annesini bir anda yere yıkıp hareketsiz kılan şeyi bularak onu eski hâline getirebileceğini düşünmekteydi. Fakat bu nasıl olabilirdi?

Hayy, bir süre önce var olan bir canlının bir anda yok olmasını anlamakta zorluk çekiyordu. Bu durumu anlayabilmek için bazı denemelere girişti. Gözlerini kapayınca hiçbir şey göremiyor ve gözlerini açınca tıpkı önünden bir perde kalkar gibi tekrar her şeyi görebiliyordu. Aynı şekilde kulaklarını

tıkayınca hiçbir ses duyamıyor ve parmaklarını kulaklarından çekince tekrar sesleri duyabiliyordu. Ama annesinin durumu bundan farklıydı. Onun bir iki organı değil, bütün bedeni hasta olmuş ve sanki vücudunun tamamı bir anda bozulmuştu. Vücudun tamamını durduran şey ne olabilirdi ki!...

Hayy, ceylânın vücudunu yoklayıp onu daha yakından incelemeye başladı. Ceylânın göğüs kafesinde sert kemikler vardı. Belli ki burada kıymetli bir şeyler gizlenmekteydi. Hayy, hayvanların kavga sırasında devamlı göğüs kafeslerini koruduklarını düşünerek vücudun en kıymetli maddesinin göğüs kafesinin ardında olabileceğine kanaat getirdi.

"O hâlde, göğüs kafesindeki bu şeyi bulursam annemi tekrar sağlığına kavuşturmam da mümkün olabilir." diye düşündü. Ölü ceylânın göğsünü açıp incelemeye başladı ve önce hayvanın akciğerini buldu. Bir anda aradığı şeyin bu organ olabileceğini zannetti. Ancak bu maddenin üzerinde hiçbir yara ve hastalık belirtisi yoktu. Ardından yerine sıkıca bağlanmış ve âdeta korunmaya alınmış kalbi bulup yerinden zorlukla çıkardı. Bu organ diğerlerine göre daha güzel ve derli toplu idi. Üstelik daha iyi korunan bir organ olması, onun değerini göstermekteydi. Bunun üzerine Hayy, "İşte aradığım şeyi buldum. Bunu onarabilirsem, annemi tekrar hayata döndürebilirim." diye düşündü. Ama o da ne ? Kalbin içinde hiçbir şey yoktu. Hayy, keskin bir taşla

kalbi biraz daha açınca, biri sağda diğeri de solda iki göz gördü. Kalbin sağ gözünde pıhtılaşmış kandan başka bir şey yoktu. Sol göz ise bomboştu. Önce kalpteki pıhtılaşmış kanın bu duruma sebep olabileceğini düşündü. Fakat daha önce kendisinin bir iki kavgada yaralanıp vücudundan kan aktığını hatırladı. Kanın akmasının böyle tamamen hareketsiz olmaya sebep olamayacağını düşündü. Sonunda, asıl sebebin boş olan sol gözde olduğuna karar verdi. Hayy, "Burada mutlaka ceylâna canlılık veren ve onu harekete geçiren bir şey olmalı." diye düşündü. Peki ama o şey şimdi neredeydi?

Hayy, diğer canlıların asla sahip olmadığı bir yetenekle hayat, varlık, yokluk gibi soyut konular üzerinde kafa yormuş ve kendine göre bazı sonuçlara varmıştı.

Bütün bu olanlar, Hayy'daki merakı daha da artırdı. Onun eşya ve olaylar hakkında yeniden derin düşüncelere dalmasına sebep oldu. Bu kez de; "O hayatı ve varlığı sağlayan değerli şey, bedenden niçin ayrıldı ve hangi kapıdan nasıl çıktı?" diye merak etmeye başlamıştı. Bu arada anne ceylânın açıkta kalan cesedi de yavaş yavaş çürümeye ve kokmaya başlamıştı. Hayy, ne yapacağını şaşırmış bir vaziyette sağa sola koşturdu. Kendisini yıllarca besleyen ve koruyan bu varlığı nasıl terk edebilirdi ki? Onun yanından uzaklaşmak veya onu bir yerlerde saklamak gerekiyordu. Çünkü artık ceylânın

cansız bedeni bir anne sıcaklığı taşımıyordu.

Onun bedeninden çıkıp kaybolan her neyse, diğer canlıları da ayakta tutan aynı şey olmalıydı. Hayy, bu şekilde düşüncelere dalmışken hemen yakınında kavgaya tutuşan iki karga dikkatini çekti. Kargalar acımasızca birbirlerini gagalıyordu. Bir süre sonra kargalardan biri aldığı darbeyle cansız yere düştü. Diğer karga hemen toprağı eşeleyerek bir çukur kazdı ve ölü kargayı gömdü. Hayy, gördükleri karşısında hayrete düşmüştü. "Bu hayvan bu işi yapmayı kimden ve nasıl öğrenmiş acaba? Mutlaka bütün bunları öğreten biri olmalı." diye düşündü.

Hayy, kargayı taklit ederek anne ceylânın cansız bedenini kazdığı bir çukura yerleştirdi. Daha sonra üzerini taş ve toprakla kapattı. Artık zaman zaman onunla geçirdiği güzel günleri anmak için buraya geliyordu. Bu olay onun hayatında çok önemli bir yer tutmuştu.

Hayy artık günlerini, kafasındaki soruları çözmekle ve gördüğü hemen her şeyi anlamaya çalışmakla geçiriyordu. Düşündükçe yeni kavramlar buluyor ve aklını farklı bir biçimde kullanmaya zorluyordu. Önce bütün ceylânların annelerine benzediklerini fark etti. Hepsinin renkleri, üzerlerindeki nakışları, ayakları, bedenleri aynıydı. Belli ki onların vücutlarının içinde de bir zaman sonra kaybolacak olan o esrarengiz şey vardı. Enerjilerini

ve varlıklarını o sağlıyordu. Peki ama onu oraya kim koymuştu? Hem de bedeni parçalamadan ve bütünlüğünü bozmadan bunu kim yapabilirdi? Üstelik bitki ve hayvan türlerinin hepsi de birbirlerine benzer özellikler taşımaktaydı. Bu, mutlaka tek bir Zât'ın yaratmasıyla olabilecek bir şeydi. Evet birbirine bu kadar benzeyen nesneler ancak bir Yaratıcı tarafından meydana getirilmiş olabilirdi.

Hayy zamanla, "kendisine benzeyen başka varlıklar olup olmadığı" konusunu da merak etmeye başlamıştı. Adanın çevresini iyice tarayarak kendisine benzeyen bir varlık aramaya başladı. Ancak uzun araştırmalar sonunda bildiği canlılardan başka bir varlığa rastlamadı. Ümidini yitirmiş ve yorulmuş bir hâlde barındığı yere geri döndü.

HAYY ATEŞİ KEŞFEDİYOR

Hayy, kendisini bildiği günden beri ilk kez bu kadar yorucu ve uzun süreli düşüncelere dalmıştı. Karnının acıktığını hissedince mağarasından dışarı çıkarak biraz meyve toplamak için adanın yukarısındaki ağaçlık yere doğru tırmandı. Tam bu sırada Hayy, adanın etrafında yoğun bir duman ve dumanın altında çok parlak bir şeyin olduğunu fark etti. Bunun ne olduğunu anlamak için o tarafa doğru koşmaya başladı. Parlayan bu cisim, etrafındaki hemen her şeyi yutup yok ediyordu. Sıcak ve parlak cisimden beyaz dumanlar çıkıyordu. Sebebini bilemediği bir şekilde ortaya çıkan yangın karşısında bir süre şaşkın bakışlarla öylece durdu.

İlk kez ateşle karşılaşıyordu. Ağaçları cayır cayır yakan bu maddeye sokulmaya çalışırken elini yaktı ve geri geri çekildi. Sonunda bunun tehlikeli bir şey olduğunu anlamıştı. Ormandaki yangın, Hayy'ı o kadar etkilemişti ki sonunda yanmakta olan birkaç odunu alıp mağarasına götürdü. Adadaki büyük yangın geniş bir alanı küle çevirmiş ve bir süre sonra da ağaçların bittiği alanda kendiliğinden

sönüvermişti. O ise, mağarasına götürdüğü ateş parçasının yanmaya devam etmesini istiyordu. Gördüğü yangın sırasında, ateşin kuru odunlar ve çalılarda daha hızlı yayıldığını fark ettiği için, mağarasındaki ateşi topladığı kuru çalılar ve odun parçalarıyla canlı tutmaya çalıştı. Sonunda mağaranın girişinde sürekli yanan bir ateş elde etmeyi başardı.

Hayy, bir gün sahilde topladığı odun parçalarını ateşe atarken, odunlara karışan bir balığın da ateşte yandığını gördü. Balığı alıp kokladıktan sonra tadına baktı. Ateşte pişen bu hayvanın önceki hâlinden daha lezzetli olduğunu fark etti. Bu keşfi ona başka hayvanları da pişirip yiyebileceğini düşündürmüştü. Bu arzusundan yola çıkarak hayvanları yakalayabilmenin yollarını araştırdı ve çeşitli tuzaklar kurmayı denedi. Tuzak kurarsa istediği hayvanı kolayca yakalayabilir ve böylece daha az yorulurdu.

Günler, çeşitli düşüncelerle, keşiflerle ve faaliyetlerle dolu olarak akıp gidiyordu.

Hayy, bir gün ateşin karşısında otururken, birden sıcaklığın verdiği huzuru ve rahatlığı hissetti. Anne ceylâna sokulup başını onun kalbine dayadığı zamanlarda da böyle bir sıcaklığı duyduğunu hatırladı. Üstelik yakaladığı hayvanların vücutları da sımsıcaktı.

Hayy, büyük bir maharetle, avladığı hayvanları inceleyip varlığın sırlarına ulaşmaya çalışıyordu. İncelediği hayvanların hepsinin de vücut yapıları muntazam idi. Hepsinin üzerinde bulunan aynı organlar, aynı sistem, aynı mükemmellik ve düzen onları var edenin de aynı Zât olduğunu gösteriyordu.

Bütün bunları düşünürken Hayy, ilk kez ruh diye bir nesnenin varlığını da fark etmişti. Buna henüz bir isim verememişti. Ama belli ki bedenin yara almaması ve sağlam görünmesi, hayatta kalmaya yetmiyordu. Sapasağlam bir canlı, görünmeyen bir şeyin uçup gitmesiyle bir anda yere yığılabiliyordu. O hâlde, canlıları ayakta tutan bir özün olduğu muhakkaktı. Kalp, tek başına bir şeye yaramıyordu. Kalbi canlı tutan ve ona hayat veren bir şey vardı galiba... Bu görünmez şey, bedenden çıkınca, beden pis kokan bir et yığını hâlini almaktaydı.

Hayy, anne ceylânın cesedine yaklaşamadığını ve bir süre sonra da onu gömmek zorunda kaldığını hatırladı. O bir anne idi. Hayy'ı beslemiş, büyütmüş ve onu her türlü tehlikeden korumuştu. Ama işte ruh bedenden çıkınca, anneye bile sokulmanın manası ortadan kalkıyordu.

Hayy, günler, aylar geçtikçe uzun düşünceler,

keşifler sonunda yavaş yavaş el aletleri yapmaya ve hayatını kolaylaştıracak daha pratik bir takım faaliyetler keşfetmeye başlamıştı. Aradan geçen yıllar sonunda yaşı da ilerlemiş ve olgun bir delikanlı olmuştu. Avladığı hayvanların derilerinden elbiseler, ayakkabı ve benzeri şeyleri yapmayı da kendi kendine öğrenmişti.

Onun bütün bu maharetleri kazanmasında, etrafındaki canlıları dikkatlice takip etmesi ve onların yaptıklarına benzer şeyler yapmaya çalışması önemli rol oynamıştı. Kürklü hayvanlara bakarak kış için kalın elbiseler hazırlamış, hayvanların savunma aracı olan boynuz, diken, sert kabuk gibi şeylere bakarak benzer silâhlar yapmıştı. Meselâ. kırlangıçlardan ev yapmasını ve topladığı yiyecekleri bir mahzende saklamasını öğrenmişti. Yiyeceklerini saklayan ve yuvalarının deliklerini tıkayan hayvanlara bakarak da mağarasının girişine başka canlıların girmesini engelleyici taşlar ve çalılar koymayı akıl etmişti. Hatta bir süre sonra birbirine bağlı kamışlarla bir kapı yapıp, mağarasının girişini güvenli bir şekilde kapatmıştı bile.

Hayy, acıkınca ormanda yiyecek toplamaya çıkıyor, meyve ve sebze türü yiyecekler toplayarak evine dönüyordu. Bazen de bir hayvan avlayarak mağarasının önündeki ateşte pişiriyordu. Ancak

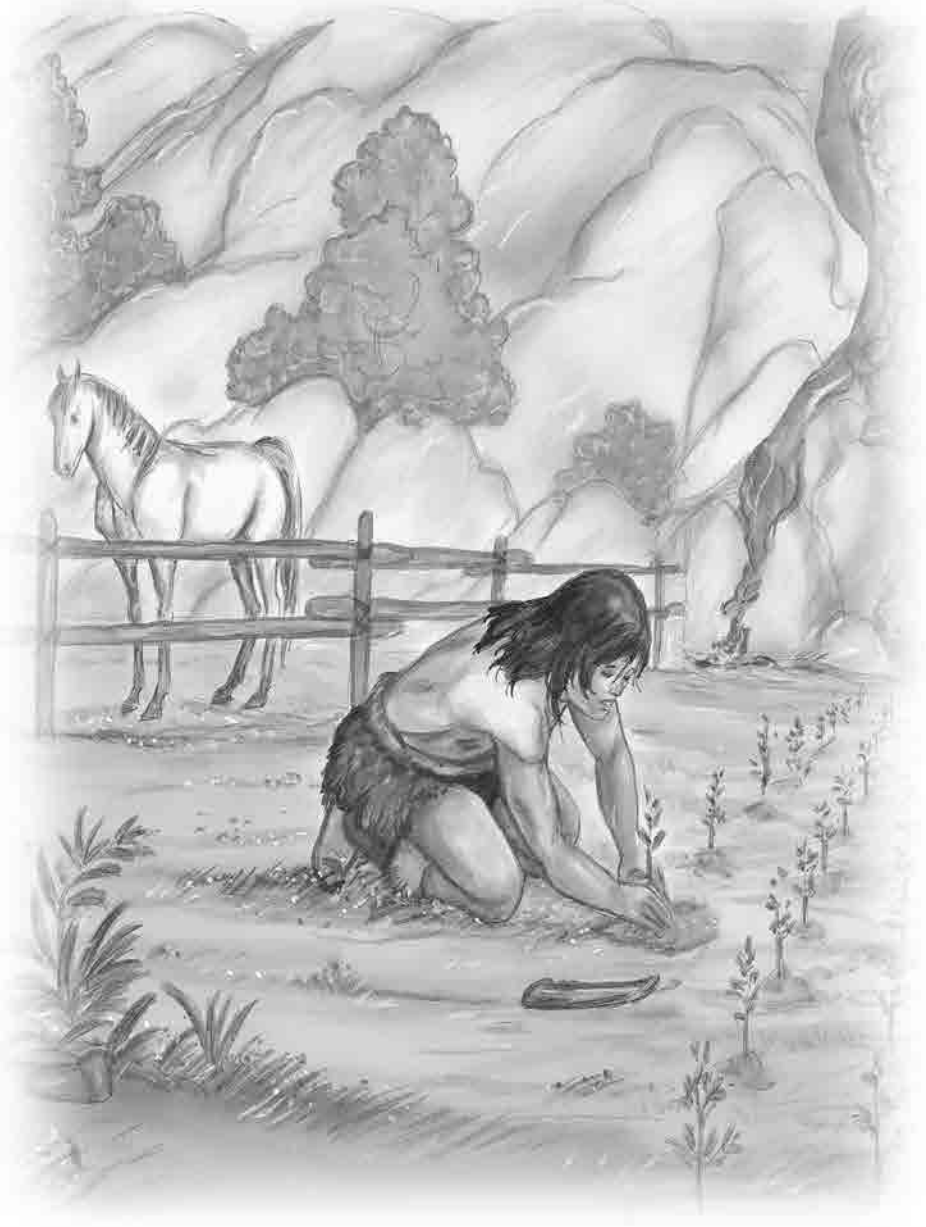

bunları sürekli yapmak oldukça yorucu oluyordu. Başka çözümler bulmalıydı. Adanın çeşitli yerlerine yayılmış meyve fidanlarını ve sebzeleri kökünden söküp evinin önüne taşıdı. Sonra da onları evinin önünde toprağa gömmeye başladı. Böylece evinin önünü bir bahçeye dönüştürdü.

Bir süre sonra bahçesindeki bazı bitkiler ve fidanlar yeşermeye başladı. Hayy, uzun bir süre uğraştıktan sonra nihayet evinin önündeki bahçede ihtiyacı olan yemişleri yetiştirmeyi başarmıştı.

Bu süreçte onun en büyük keşiflerinden birisi de hayvanları evcilleştirmek oldu. Hayy, sürekli ava çıkmakla uğraşmak yerine, artık yakaladığı hayvanları evinin yanındaki mağaraya kapatıyordu. Sonra da ihtiyaç duydukça bunlardan istediğini kesip yiyordu. Bunun için uzun bir süre, hayvanlara eziyet etmeden, onları yakalamanın yollarını düşündü.

Adanın çeşitli yerlerine tuzaklar kurarak yaz kış faydalanacağı hayvanları yakalamaya başladı. Bu arada hayvanları yakalarken adada bol bulunan yabanî atlardan faydalanmıştı. Uzun çalışmalardan sonra birkaç yabanî atı ehlileştirmeyi başarmıştı.

Fakat etrafında bulunan onca canlı varlığa rağmen, bitmeyen bir yalnızlık duygusu içindeydi. Onu ne ehlileştirdiği hayvanlar ne de adadaki diğer

canlılar teselli edebiliyordu. Kendisini diğer canlılardan ayıran özelliklerinin farkındaydı. Düşünen, hisseden, yeni şeyler keşfeden ve kendine benzeyen başka varlıkların olma ihtimali onu heyecanlandırıyordu. Hayvanların kendilerine benzeyen annen ve babaları olduğuna göre, onun da kendisi gibi olan bir anne ve babası olmalıydı.

HAYY, YÜCE YARATICIYI DÜŞÜNÜYOR

Hayy'ın olgunluk çağını yaşadığı bugünlerde düşünceleri daha da derinleşmişti. Hayvanlar, bitkiler, madenler, taşlar, toprak, su buharı, kar tanesi, duman ve diğer varlıkların hepsi onu meraktan meraka sevketmekteydi. Şüphesiz ki hayat, varlık ve eşya, göründüğünden daha derin anlamlar taşıyordu. Varlıklar garip bir şekilde birbirlerine benziyordu. Dış görünüşleri, yapıları, hareketleri hep benzer biçimdeydi. Bunların hepsinin aynı Zât tarafından yaratıldığına emindi. Ancak yaratıklar arasında bazı farklılıklar da dikkatini çekiyordu. Meselâ; Hayy, hayvanların bitkilerden daha üstün olduğunu fark etmişti. Bitkiler yüzlerini güneşe doğru çeviriyor ve bitki kökleri de topraktan gıda almak için sağa sola uzanıyordu. Ama hayvanlar bitkilere göre daha serbest ve daha rahat davranabiliyordu. Aklı, mantığı olmayan hayvanların belli bir kurala uyarak böylesine mükemmel davranmaları merakını iyice artırmıştı.

Hayy, kendi türünü merak ederek başladığı düşünce serüvenini daha da derinleştirmişti. O,

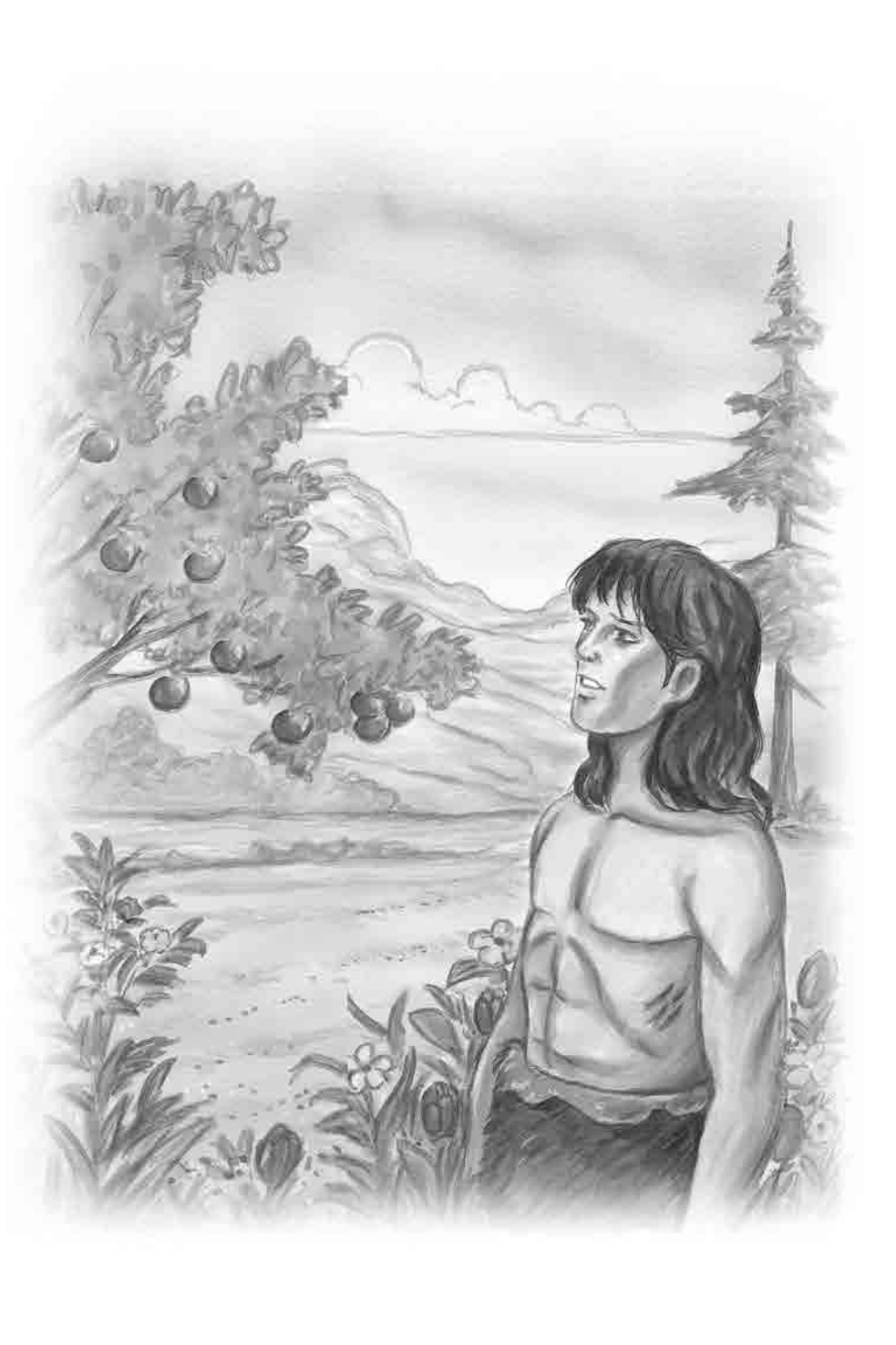

tabiatı gözledikçe ve etrafında olan bitenleri düşünüp değerlendirdikçe her şeyi daha farklı görmeye başladı.

Her şeyde bir birlik, düzen ve bir tek sanatçının elinden çıkmış olmanın mükemmelliği vardı. Hiçbir şey bir diğeriyle zıtlaşmıyor, çatışmıyor ve düzeni bozacak tarzda hareket etmiyordu. Taş yere düşüyor, su akıyor ve duman yükseliyordu. İnanılmaz bir düzende ve mükemmel kurulmuş bir sistem çerçevesinde devam eden hayat, Yaratıcıyı anlamanın ve tanımanın mesajlarını taşımaktaydı. Tabiatta olan biteni derinliğine gözlemeye başlayınca, her an farklı bir yenilik ortaya çıkıyordu. Su, ateş, güneş, toprak, hava; kuru-yaş, katı-sıvı herbiri kendilerine çizilen yolda, kendilerine verilen görevleri yerine getirmekteydi. O hâlde bu kadar mükemmel yaratılmış olan bu varlıkların bir sahibi vardı... Bu, her şeyin sahibi olan Zât yarattığı cisimlerin hiçbirisine benzemeyen ve sonsuz, daimî, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir Yaratıcı olmalıydı.

Hayy, duyu organlarının bu Yaratıcı'yı hakkıyla kavrayamadığının farkındaydı. Her şeyi bu kadar mükemmel yaratan Zât'ın elbette ki sonsuz bir bilgi, kuvvet ve kudrete sahip olması gerekiyordu. Yaratıcı, her bir eşyaya, hayvana ve varlığın her birine ayrı bir biçim, renk ve muhteva vermişti.

Zaman zaman adadaki mağarasının en kuytu köşesine çekilen Hayy, burada hiçbir şey düşünmeden

hayalini ve zihnini sadece Yaratıcı'ya yönlendiriyordu. O'nu tanımaya, O'na daha da yakın olmaya çalışıyordu. Kalbinde duyduğu tertemiz hisler, güzel duygular, onu Yaratıcı'ya biraz daha yaklaştırıyordu.

Hayy, bu arada farklı yiyeceklerin tatlarını, olgun ve ham meyvelerin arasındaki lezzet farkını, yemeğin sadece açlığı yatıştırmaya yetecek kadar yenmesi gerektiğini de öğrenmişti. Artık, yemekten sonra ellerini yıkamayı, bedeni kötü kokmaya başlayınca da adanın tertemiz sahilinde denize girerek temizlenmeyi ihmal etmiyordu. Temizlikle ilgili davranışların bazılarını yine adadaki hayvanlardan öğrenmişti.

ABSAL'IN ADAYA GELİŞİ

Hayy'ın yaşadığı adanın yakınlarında irili ufaklı adalar vardı. Hayy, adanın yüksek kayalıklarına çıktığı zamanlarda bunlardan en yakınını sisler arasından görür ve içinden bir gün oraya gitmeyi geçirirdi. Acaba orada kendisine benzeyen canlılar var mıydı? Şu en yakındaki adaya gidebilse, belki de kendisi gibi düşünen bir takım varlıklarla karşılaşabilirdi.

Hayy'ın bulunduğu yerden ancak hava açıkken görülebilen bu ada, üzerinde bir topluluğun yaşadığı Zümrüt Adası'ydı. Zümrüt Adası'nda insanlar mutlu bir hayat yaşarlardı. Burada hüküm sürmekte olan Hükümdar Salaman, uzun yıllar önce İslâmı kabul etmiş olan ada halkı tarafından sevilen biriydi. Salaman'ın yakın arkadaşlarından olan Absal, zaman zaman hükümdarı ziyaret ederek onunla dinî konuları konuşurdu. Bir gün hükümdarın huzuruna çıkan Absal, bazı konularda daha içten ve samimî davranılması gerektiğini söylemişti.

Hükümdar, arkadaşının bu isteklerine karşı:

–Ben nasıl yaşayacağımı ve ülkemi nasıl yöneteceğimi bilirim, cevabıyla ona karşılık vermişti.

Absal:

–Allah'ın emirlerine uymak ve daha içten davranarak ibadet etmek gerek, o zaman hem âdil olursunuz ve hem de Allah'ın rızasını kazanırsınız, diyerek arkadaşını uyardı.

Hükümdar:

–Söylediklerinden bir şey anlamıyorum, ben zaten Allah'a inanıyorum ve kendimce doğru şeyler yapıyorum, dedi.

Absal, düşüncelerini biraz daha açarak şöyle devam etti :

–Buna itirazım yok. Elbette ki elinden geleni yapıyorsundur. Ama ben senden daha fazlasını bekliyorum. Unutma ki insan büyüdükçe ve daha üst mevkilere geldikçe istekleri de artar. Oysa etrafta bir çok fakir insan var. Fazla mal toplamak, halka zulmetmek ve adaleti gözetmemek gibi davranışlar, bizi yoldan çıkarır.

Hükümdar, arkadaşını sessizce dinledi. Fakat bu sözlerden kendisine hakaret edildiği hissine kapıldı. Absal konuşmasını şöyle sürdürdü:

–İnsan nefsini sürekli kontrol etmeli, kulluk görevlerini daha içten ve samimî yerine getirmelidir.

Aslında arkadaşına yardımcı olmaktan başka bir niyeti olmayan Absal, samimi düşüncelerini dile getirmekteydi. Ama hükümdar bu sözlerden fazlasıyla

alındı ve etrafındaki dedikoducuların söylediklerinden yola çıkarak bir müddet sonra Absal'ı huzuruna çağırdı ve ona hakaret ederek, bir daha işlerine karışmamasını tenbihledi. Hükümdar, eski arkadaşı ve samimi dostuna çok kötü davranmıştı. Absal, bu konuşmadan sonra sarayı terk etti ve bir daha kimselere görünmedi.

Absal, artık zamanının büyük kısmını kalabalıktan uzak bir yerde, sadece Allah'ı zikrederek geçirmeye başladı. İnsanlarla kavga etmemek ve toplumda kargaşa çıkmasına sebep olmamak için de Zümrüt Adası'na yakın, ıssız bir adaya giderek orada tek başına yaşamaya karar verdi. Yolculuk öncesi Salaman'ı ziyaret ederek, onunla vedalaştı. Hükümdar, yaptıklarından pişman olmuştu. Aslında o da çok samimi bir dostunu kaybettiğinin farkındaydı. Ama hükümdarlık gururundan ve inatçı tabiatından dolayı gerçek düşüncelerini saklıyordu. Üstelik etrafındaki fırsatçılar, onu Absal'a kötü davranması konusunda zorluyordu.

Absal, vedadan sonra bütün servetini yoksullara dağıttı ve yanına sadece ihtiyaç duyacağı eşyalarını alarak kiraladığı bir küçük yelkenli ile yola çıktı. Kayıkçılar onu bir günlük mesafedeki adaya bırakıp geri döndüler. Buraya, kimsenin yaşamadığı ve oldukça sakin görünen bir yer olduğu için Sessiz Ada denilmekteydi.

Absal, adaya çıkar çıkmaz önce güvenli olarak

kalabileceği bir yer bulmaya karar verdi. Bunun için de adanın etrafını dolaşmaya başladı. Adanın kayalık kesiminde küçük bir mağaraya rastladı. Burası yerleşmek için uygun bir yerdi. Beraberinde getirdiği eşyalarını mağaraya bıraktı ve adayı tanımak için dolaşmaya çıktı.

Adadaki ağaçlardan yaban armudu, ceviz ve at kestanesi gibi yemişler toplayarak mağarasına döndü. Bütün günlerini ibadetle, Allah'a duâ ve niyazla geçirmeye başladı. Acıkınca çok az yemek yiyiyor, sürekli Allah'ı anıyor ve çok az uyuyarak gönül dünyasını genişletmeye, kalp hayatını diri tutmaya çalışıyordu. "Kimsenin dedikodusunu yapmamak, kötülük düşünmemek, açgözlü ve bencil davranmamak için ancak böyle bir yerde yaşamak gerekir." diye düşünmekteydi. Burası tam onun Allah'a kayıtsız şartsız bağlanabileceği ve kalbini O'ndan başka hiçbir şeyle meşgul etmeyeceği bir yerdi.

Günler gelip geçiyor ve Absal sürekli ibadetle olgunlaşıp Hakk'a yakın olmaya çalışarak huzura erişiyordu. Haftada bir gün yiyecek toplaması gerektiğinden dolayı dışarı çıkan Absal, bu fırsatla adayı tanımaya çalışmayı da ihmal etmiyordu. Aradan bir ay geçtiği hâlde, birkaç yaban keçisi ve bir iki ceylân dışında adada herhangi bir canlıya rastlamadığı için, "Gerçekten de burası tam bana göre bir yer." diye düşünüyordu.

Günlerden bir gün adada yiyecek bulmaya çıkan Absal, ağaçlardan meyve toplarken o civarda dolaşan Hayy ile karşılaştı. Her ikisi de birbirlerine garip bir şekilde baktı ve birbirlerini korku ve hayretle tanımaya çalıştı. Absal, önce bu garip kılıklı kişinin kendisi gibi Allah'a ibadet etmek için yalnızlığı seçen bir derviş olabileceğini düşündü. Sonra da karşısındakinin garip ve ürkek davranışlarından biraz çekinerek daha temkinli davranmaya karar verdi.

Hayy ise hiç beklemediği bir anda karşısına çıkan bu varlığın, şimdiye kadar karşılaştığı hiçbir canlıya benzemediğini, kendisine yakın özelliklere sahip olduğunu görünce çok şaşırdı. Absal, bir süre duraklayıp Hayy'la bakıştı. Sonra da bunun kendisini ibadetten ve Allah'a yönelme gayesinden alıkoyacağı endişesiyle, oradan hızla uzaklaşmaya başladı. Ama Hayy, uzun yıllardır yalnız yaşamanın verdiği garip hisler ve kendisine benzeyen bir canlı bulmuş olmanın şaşkınlığı içinde onu takip etti. Absal, gizlenmeye, yolunu değiştirmeye ve bu yabancıyla muhatap olmamaya çalıştıysa da başarılı olamadı.

Güneş tam tepeye varmış, hatta biraz da batıya doğru inmeye başlamıştı. Absal, bu garip yabancının varlığına aldırmadan her zamanki gibi ibadetlerini yapmaya devam etti. Hayy, Absal'ı rahatça izleyebileceği bir kayanın arkasına gizlendi ve

onun her hareketini merakla gözetlemeye başladı. Absal, abdest almış ve namaza durmuştu. Hayy, Absal'ın her hareketini merakla gözlüyor ve ilk kez gördüğü bu kendine benzer varlığın yaptıklarını anlamaya çalışıyordu. O kadar içten ve o kadar samimi bir yakarışla dua ediyordu ki bundan etkilenmemek mümkün değildi. Absal ellerini açıp sesini yükseltti:

–Ey bütün noksanlıklardan uzak ve bütün kâmil sıfatları kendisinde toplayan Rabbim, senin şefkat ve merhametine sığındım... Ey rahmetiyle her şeyi kuşatan ve kâinattaki bütün nimetlerin; af, rahmet, şefkat ve merhametin sahibi olan Allahım... Bizi cehennem azabının ateşinden koru.

Hayy, önce Absal'ın sesini hayretle dinledi. Duyduğu bu ses, diğer canlıların seslerine hiç benzemiyordu. Manalarını bilmediği bu kelimeler ve samimi yalvarışlar Hayy'ın iç dünyasında değişik etkiler meydana getiriyordu.

Bir yandan da Absal'ın şekline, vücut yapısına, hareketlerine ve çıkardığı seslere dikkat edip kendisiyle mukayese yapmaya başladı. Ancak Absal, bir süre sonra gözetlenmekten rahatsız oldu. Bunun üzerine oradan ayrılıp ibadetlerini kimsenin olmadığı başka bir yerde yapmaya karar verdi. Ama Hayy, onun kaçacağını zannederek önüne çıktı ve onu sımsıkı yakaladı. Bu sırada sürekli sesler çıkarıp, el kol hareketleri yaparak ona kötü biri

olmadığını anlatmaya çalışıyordu.

Absal, elini uzatıp Hayy'ın elini tutmak istedi. Hayy, önce sıçrayıp biraz öteye kaçtı. Fakat Absal bütün iyi niyetini gösterip gülümsemeye çalışarak ona doğru hareket etti:

–Benim adım Absal. Dostum ben, korkma sakın!... Absal'ım ben, gel bakalım çekinme, seninle tanışalım...

Hayy, bildiği bütün hayvan seslerini çıkararak iletişim kurmaya uğraşıyordu. Ama ne yazık ki ikisi de birbirlerinin anlatmak istediğini anlamıyorlardı.

İKİ DOST

Absal, Hayy'la daha da yakınlaşmak için ona yanında getirdiği yiyeceklerden ikram etti. Hayy da hareketleriyle samimiyetini ve onunla dost olmak istediğini göstererek Absal'a doğru yaklaştı. Absal, Hayy'ın her nasılsa bu adaya düşmüş zavallı bir insan olduğunu fark etmişti. İnsanlardan kaçmak için yalnız bir adada yaşamaya karar veren Absal, kendisini yine bir insana yardım etmek zorunda hissetti. Ama bunun için öncelikle ikisinin de birbirlerini anlayacakları ortak bir dile ihtiyaçları vardı. Absal, artık her gün Hayy'ı karşısına alarak ve nesneleri bir bir göstererek isimlerini telaffuz etmeye başladı:

–Ek-mek, söyle bakalım!

–Ekk-meek.

Absal bir kez daha tekrar etti :

–Ek-mek

–Egmeg

Hayy, her seferinde kelimeyi bir başka şekilde telaffuz etmekte ve Absal'ı uzun uzun uğraştırmaktaydı. Ama Absal, bıkıp usanmadan ona kelimeleri tek tek söylüyor ve nesneleri göstererek isimlerini bir bir telâffuz ediyordu. Aradan altı ay kadar bir

süre geçtikten sonra Hayy, oldukça fazla kelime öğrenmiş ve kendi kendine bazı kelimeleri telaffuz etmeye başlamıştı. Absal, önce ona etrafındaki şeylerin isimlerini öğretti. Ardından bir iki kısa dua öğrenmesini sağladı. Hayy, artık Absal'ı başarıyla taklit ediyor ve her şeyi hızla öğreniyordu.

İki dost, sabahları hindistan cevizi sütüyle karınlarını doyuruyor ve bir-iki yaban armudu yiyiyordu. Ardından ders başlıyordu. Absal sabah namazını çok erken kıldığı için Hayy, onu fark etmiyordu. Ama Hayy, öğle, ikindi hatta akşam ve yatsı namazlarını merakla gözleyerek Absal'ın söylediği bazı kelimeleri ezberlemeye çalışıyordu. Zaten Absal da bütün namazlardaki duaları sesli okuyarak onun sesleri tanımasını ve söylenenleri ezberleyebilmesini kolaylaştırıyordu. Akşam yemeğinde biraz et pişirip yiyiyorlar, ardından da uzun uzun sohbet ediyorlardı.

Absal, İslâmdan habersiz bu insana dil öğrettikten sonra dinî bilgileri de kolayca anlatabileceğini biliyordu. Hayy; merak, araştırma ve öğrenme isteğinin de zorlamasıyla kısa zamanda Absal'la konuşmaya ve duygularını ona anlatmaya başlamıştı.

Hayy, artık Absal'ın sorduğu her soruya cevap verebiliyor ve yaşadıklarını ayrıntılı bir biçimde anlatabiliyordu. Absal, Hayy'ın buraya nereden ve nasıl geldiğini merak etmişti. Yaşadığı adada yaygın olan bir hikâyeye göre, otuz-kırk yıl önce zalim bir

hükümdarın yeni doğan çocukları öldürmesi üzerine, bazı aileler çocuklarını sepetlere koyup denize bırakmıştı. Kimbilir, belki Hayy da bunlardan biriydi.

Hayy'ın, kendi hayatıyla ilgili hatırlayabildiği kısım, sadece çocukluğunda anne ceylânla geçirdiği o güzel günlerdi. Öncesini hatırlaması ise mümkün değildi.

Absal, gece-gündüz demeden hemen her fırsatta arkadaşına yeni kelimeler ve günlük hayatta lâzım olacak bilgiler öğretiyordu.

İki arkadaşın birbirleriyle ilgili merak ettikleri şeyleri öğrenmeleri, onları gittikçe birbirlerine yakınlaştırmaktaydı. Bu kez Hayy, Absal'ın dua, yakarış ve ibadetlerini merak etmeye ve bunların anlamlarını sormaya başladı. Absal, sabah namazı için ezan okumaya başlayınca Hayy da uyanıyordu. Absal sabah namazını kıldıktan sonra adada biraz dolaşmaya çıkıyor ve ardından güneş doğup biraz yükselinceye kadar günlük işlerle uğraşıyordu. Öğleye doğru tekrar abdest alıp ibadetlerine başlayan Absal, öğle ezanını, evinin önündeki yüksek bir kayaya çıkıp okuyordu. Hayy, böylece günün beş vaktinde okunan ezanla zamanı öğrenmeye ve vakitleri birbirinden ayırmaya başlamıştı.

Absal, Hayy'ın sürekli bir şeyler sorması karşısında, artık her namaz sonrasında onu karşısına oturtarak bazı dinî bilgileri anlatmaya karar verdi.

İlk olarak Allah'ın varlığı ve birliğini anlatacaktı:

–Bak kardeşim, biz Müslüman olarak bu kâinatın ve bütün canlıların mutlak bir yaratıcı tarafından yaratıldığına inanırız. O, Allah'tır. Allah, bize kendisini eserleriyle, şu yarattığı kâinattaki her bir nesneyle tanıtıp bildirdiği gibi, belli dönemlerde elçiler de göndermiştir. Son peygamber ve Allah'ın elçisi Hazreti Muhammed Mustafa'dır. (Sallallahu aleyhi vesellem) Biz O'na ve O'ndan evvelki bütün peygamberlere inanır ve iman ederiz. Peygamberlerin hepsi de Allah'ın insanlara, daha mutlu yaşamaları için ve kendisini tanıyıp tam inanmaları için nasihatlerde bulunmuşlardır.

Bu peygamberlerden bir kısmına ise Cebrail isimli melek vasıtasıyla kitaplar gönderilmiştir. Gönderilen son kitap olan Kur'ân-ı Kerîm, biz Müslümanlara her iki dünyada da saadet yollarını gösteren kutsal bir kitaptır. Cebrail ise dört büyük melekten biridir. Onun gibi sayısız melekler vardır. Bunlar gece-gündüz Rabb'in emirlerini yerine getirmekle görevlidirler.

Absal, Hayy'a Kur'ân-ı Kerîm'den birkaç âyet de okudu ve bunların anlamlarını açıkladı.

Absal konuştukça Hayy'ın kafasında, yıllardır merak edip de bir türlü çözemediği konular bir bir çözülüveriyordu. O; aklıyla bitkileri, hayvanları, yeri, göğü, sıcağı, soğuğu, cansız cisimleri gözleyip Yüce Yaratıcı'yı anlamaya ve tanımaya çalışmıştı.

Ama Absal'ın anlattıkları, artık hiçbir şüpheye yer bırakmadan onun aklında yer edinmişti. Absal, kaderden bahsetmiş, hayır ve şerrin ne olduğunu, Allah'ın bütün bunları yaratmasındaki imtihan sırrını anlatmıştı. Bütün bu bilgileri ilk kez öğrenen Hayy, gün boyunca aralıklarla Absal'ı dinlemekten bıkmadı. Absal anlattı Hayy dinledi... Günün sonunda iki arkadaş oldukça yorgun düşmüş ve ibadetlerle ilgili konuları daha sonra konuşmayı kararlaştırarak uykuya dalıvermişlerdi.

Ertesi gün Hayy, sabah erkenden uyanmış ve Absal'a meyvelerden oluşan bir kahvaltı hazırlamıştı. Onun bir an evvel uyanmasını ve kendisine ibadetlerle ilgili bilgi vermesini bekliyordu. Absal, geceleri bir miktar uyuduktan sonra uyanır ve gece ibadetlerini yerine getirirdi. Sonra sabah namazı vaktine kadar biraz daha uyurdu. Sabah ezanını okumak için kayanın üzerine çıktığında, Hayy'ın orada kendisini beklediğini gördü. İki arkadaş ilk kez birlikte namaz kıldı. Absal, namazdan sonra uzun uzun dua etti. Hayy'ın namaza başlaması karşısında çok duygulanmıştı. Hemen kıbleye doğru yönelerek diz çöktü. Allah'tan yardım isteyip bu arkadaşına bildiklerini anlatması yolunda işlerini kolaylaştırması için dua etti. İnsana düşen anlatmaktı. Gerisi tamamen Allah'ın nasip etmesi ve kalplere bir yumuşaklık vermesiyle mümkündü. Absal, görevini tam anlamıyla yerine getirdikten sonra gerisinin Allah'ın takdiriyle

mümkün olabileceğini biliyordu.

Absal gece çok az uyuduğu için biraz yorgunluk hissetti ve hemen oracıkta uykuya daldı. Rüyasında bir çölün ortasında yolunu kaybeden Hayy'a yardım ettiğini gördü. Absal, Hayy'ın elinden tutarak onu devesine bindirdi. Biraz sonra bir kuyu başına vardılar. Absal, kovayla kuyudan su çekerek Hayy'a ikram ediyordu. Su içtikçe Hayy'ın yüzü aydınlanıyordu. Bir yudum bir yudum daha derken Hayy'ın yüzü iyice parlamış ve gözleri kamaştıran bir güneş oluvermişti. Absal güneşe bakamıyordu artık. Birden gözlerini açtı. Gün doğmuştu...

Biraz sonra Hayy, Absal'ın yanına geldi. Hayy, çok dalgın ve düşünceliydi. Aralarında konuşmaya başladılar:

–Neyin var, biraz üzgün gibisin?

–Dün gece uyuyamadım.

–Neden?

–Aklıma takılan sorular var. Meselâ ibadetin niçin gerekli olduğunu anlayamıyorum.

–Doğrusu Allah'ın bizim ibadetlerimize hiç mi hiç ihtiyacı yok. Ama bizim ibadete ihtiyacımız var. Allah'ın bize bağışladığı hayat, beden, sağlık, iyilik, nimet ve esenlik karşılığında ona teşekkür etmemiz gerekiyor. İşte ibadetin en önemli hikmeti bu.

–Akılla bulmaya çalıştığım pek çok gerçeği an-

cak senin anlattığın şeylerle anlayabiliyorum.

–Akıl, ancak vahiy ışığında bir işe yarar. Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedilen pek çok konu, Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa (Sallallahu aleyhi vesellem) tarafından daha geniş açıklanmıştır. Allah onun İslâmı yaşayışı ile aslında bize canlı bir örnek sunmuştur.

Hayy, akılla vardığı bazı gerçeklerin ancak vahiyle doğru anlaşılabileceğini ve vahyin ışığında her şeyin gerçek anlamını kazandığını anlamıştı. Absal, bir Hakk dostunun "Ne akılla ne de akılsız." dediğini nakletti.

Hayy:

–Nasıl yani, diyerek Absal'dan bunun anlamını biraz açmasını istedi.

Absal, sözlerine devam etti:

–Yani İslâm aklı şart koşar, akıl olmadan mesuliyet de olmaz. Ancak akıl sahibi olanlar, Hakk'ı ve O'nun emirlerini tam olarak anlayabilirler. Ama sadece akılla dinî hakikatlerin sırrını anlamak da mümkün değildir. Akıl sınırlı düşünmeye uygun bir yapıda olduğu için sınırsız olanı, kudreti sonsuz Allah'ın gerçek mahiyetini ve kâinattaki bazı hikmetleri anlamaktan da âcizdir. İşte aklın durakladığı bu sınırdan sonrası, vahyin işidir.

Hayy, kelime-i şehadetten başlayarak İslâm'ın şartlarını bir bir öğrenmişti. Kısa zamanda Kur'ân

okumayı, duaları, Peygamberimizin hayatını ve önemli bazı hadislerini de öğrenmişti. Her gün yeni bir şey öğrenmenin zevkini ve sevincini yaşamaktaydı. Ama kendisini rahatsız eden bir düşünceyi dile getirmekten de çekinmemişti. Başka bir gün aralarında şu konuşmalar geçti:

–Mademki İslâm, topluma gönderilen ve toplum içerisinde yaşanması gereken bir dindir. O hâlde niçin ülkeni terk edip yalnız kalmayı ve insanlardan uzak yaşamayı tercih ettin?

–Dediklerin doğru. İslâmiyet bir kişiye değil, topluluğa gönderilmiş bir din. Dolayısıyla bizim daima bir topluluk içerisinde yaşamamız ve onlara Hakk'ı anlatmamız gerekir. Ben kendimi biraz daha yetiştirmek ve Rabbime daha çok dua etmek için bir kenara çekildim.

–Bunu, yaşadığın yerde yapman mümkün değil miydi?

–Ben, arkadaşım olan hükümdarla bazı konularda anlaşamadım. Biraz da bu yüzden vatanımı terkettim.

Absal yaşadığı adayı terketmesinin başka sebeplerini de anlattı :

–Oradaki insanlar nasihat dinlememeye başladı. Para, hırs, makam sevgisi her şeyin önüne geçti. İslâm dini; sevgiyi, karşılıklı anlayışı, yardımı emretmekteydi. Allah'ı seven kişinin, O'nun yarattığı her şeyi sevmesi gerektiğini

öğütlemekteydi. Oysa insanlar, birbirlerine karşı çok zalimce davranmaya başlamış ve birbirlerini ortadan kaldırmaya kadar varan vahşî bir yarışa girmişlerdi.

Hayy, bütün bu anlatılanlardan yola çıkarak Absal'ın adasına gitmeye ve oradaki insanlara doğru yolu anlatmaya kanaat getirmişti. Bu düşüncesini Absal'a açtı. Absal:

–Belki de sen haklısın, dedi ve ekledi:

–İnsanların dinden, sevgi, şefkat ve merhamet gibi hislerden uzaklaşıp zalimce davranmaları, ancak onlara yeniden unutulan insanî değerleri anlatmakla mümkündür.

Hayy'ın insanların arasına karışarak onlara yardım etme fikri, Absal'ı çok şaşırtmıştı. Absal, adadaki insanların çok zor ikna edilebilecek yaratılışta olduklarını anlatmaya çalıştıysa da onu bu düşüncesinden vazgeçiremedi. Artık her ikisi de gece gündüz adanın yakınından geçecek bir gemi veya tekne gözlemeye başlamışlardı. Günler geçiyor ve açık denizde hiçbir şey görünmüyordu.

Hayy, kendisini insanlara anlatacakları hakkında iyice hazırlamış ve dinî bilgilerini zenginleştirmişti. O, bu hareketinde Allah'ın kendisine yardım edeceğine gönülden inanıyordu. Çünkü niyeti iyiydi ve sadece Allah rızası için davranmayı hedeflemişti. Elbette ki her şeye gücü yeten ve kudreti sonsuz olan Allah, Hayy'ın bu iyi niyetinin

gerçekleşmesine de yardım edecekti. Nihayet birkaç hafta sonra, bu ıssız adanın yakınlarında bir gemi görünmüştü.

Hayy ve Absal, uzun bir sopanın ucuna kırmızı bir bez bağlayarak gemidekilerin dikkatlerini çekmeye çalıştılar. Absal, kıyıda bir ateş yakıp duman işaretiyle gemiden yardım istedi. Bir süre sonra gemi adaya doğru dümen kırdı ve ada yakınlarında demir attı. Gemiden indirilen bir kayıkla adaya doğru gelen iki tayfa, Hayy ve Absal'ı yanlarına alarak gemiye götürdüler. Absal, Hayy'a yanında getirdiği yedek elbisesini giydirmişti. Hayy, bu bol kıyafetlerin içerisinde biraz gülünç görünmekteydi. Ama yapacak başka bir şey de yoktu.

Bu yolculuk Absal için gayet tabiî bir yolculuk idi. Ama Hayy, hayatında ilk kez adadan ayrılmış ve Absal'dan sonra da ilk kez yeni insanlar görmüştü. Hayy, gördüğü her yeni şeyi inceleme merakını gemide de sürdürdü. Bu koca aletin nasıl olup da bunca ağırlıkla deniz üzerinde durabildiğine şaşırmıştı. Adadan biraz uzaklaştıklarında Hayy, yıllarca yaşadığı adanın geride kalması ve bir süre sonra da gözden kaybolması karşısında duygulanmıştı.

Akşam karanlığı çökmüş ve denizin gürültülü dalgaları dışında bir ses duyulmaz olmuştu. Hayy, adada geçirdiği güzel günleri tekrar hatırladı ve gözlerinden birkaç damla yaş süzülüverdi.

ABSAL'IN ÜLKESİNDE

Hayy ve Absal, bir günlük yolculuktan sonra nihayet adaya vardılar. Hayy, ilk kez yolculuk yapmanın şaşkınlığını üzerinden atamamıştı. Gemide midesi bulanmış ve uzun süre bir kenarda oturup kalmıştı. Gemideki iki tayfa, Hayy ve Absal'ı kayıkla adanın kıyısına kadar götürüp bıraktılar. Burası şehre biraz uzak olduğu için, uzun bir yürüyüşten sonra nihayet akşam üzeri adanın merkezine varabilmişlerdi.

Absal, bu saatte gidebileceği en yakın dostu olan Yakup'un evine gitmeyi düşündü. Yakup, elli-elli beş yaşlarında ticaretle uğraşan biriydi. Absal'ın adaya geri dönmesine sevinen Yakup, bir yandan da Hayy'ın kılık kıyafetini ve tavırlarını ilgiyle izliyordu.

Absal'ın adaya geri döndüğünü duyan dostları hemen arkadaşlarının etrafını sardılar. Hepsinin de sordukları soru aynıydı:

–Yanındaki arkadaş kim?!...

Absal, arkadaşı Hayy'ı, etrafında halkalanan dostlarına tanıttı. Sonra da Hayy'ın ilgi çekici hikâyesini uzun uzun anlatmaya başladı. O konuştukça etrafındakilerin merak dolu bakışları Hayy'ın

üzerinde dolaşıyordu. Herkes onda bir farklılık aramaya başlamıştı. Nasıl oluyordu da bu kadar uzun yıllar tek başına yaşamış ve üstelik yabanî hayvanların arasında kalmış biri, böyle medenî bir şekilde aralarında bulunabiliyordu? Hayy'ı, bu kadar sakin ve çevresine uyumlu hâle getiren sır, elbette ki Absal'ın ona öğrettiği dinî bilgilerdi. O, inançlı bir insanın çevresine saygılı olması gerektiğine inanmaktaydı. Absal'ın bahsettiği bir hadis-i şerifte, Müslümanın, elinden, dilinden ve fiillerinden emin olunan kişi olması gerektiğini, öğrenmişti.

Absal, adanın hükümdarı olan eski arkadaşı Salaman'ı ziyaret ederek Hayy'ın hikâyesini ona da anlattı. Salaman, Hayy'a çeşitli hediyeler verdi ve onun adalarına gelmesinden dolayı çok memnun olduğunu söyledi. İlk günler, adayı yakından tanımak ve Absal'ın eski arkadaşlarıyla tanışmakla geçti. Hayy, bir yandan insanlarla tanışıyor, diğer yandan da dürüstlük, sevgi, cömertlik, fedakârlık gibi ahlâkî konularda vaazlar veriyordu. Absal, arkadaşının samimî gayretlerini izliyor ve ona her konuda yardım etmek için çırpınıyordu. Fakat Absal, halkının bu tür vaazlardan pek hoşlanmadığını biliyordu.

Adadaki insanları tembellik ve miskinlik esir almıştı. Boş işlerle ömür sermayelerini tüketen gençler, bu tür konulara ilgi göstermiyorlardı. Hayy, çalışmanın üstünlüğünü, helâl kazancın değerini,

gayret etmenin Hakk katındaki yerini anlatıp duruyordu. Yalan, sahtekârlık ve hırsla mal biriktirip etrafındaki insanların hâlini görmeyenler, o kadar çoğalmıştı ki Hayy'ın bu tür nasihatlerine aldırış eden yoktu. Herkeste bir kazanma, daha çok elde etme, mal biriktirme, rahat yaşama hırsı vardı.

Hayy, Allah rızasını gözeterek asla ümitsizliğe düşmüyordu. Çünkü o, yaptığı her şeyi insanların faydası için yaptığına inanıyordu. Gece demeden gündüz demeden bildiklerini anlatmaya çabalayıp insanlara nasihat vermeye devam ediyordu. İş yerlerine, kalabalık mekânlara giderek konuşmalar yapıyordu. Çay ve kahve sohbetleri ediyordu. Halkın bir kısmı Hayy'ın konuşması, giyimi ve ilgi çekici serüvenini merak ederek onu dinliyordu. Hayy, dünya için çalışıldığı kadar ahiret için de çalışmak gerektiğini söylüyordu.

Önemli olan insanın başkalarının mutluluğu ve kurtuluşu için üzerine düşeni yapmasıydı. Elbette ki insanlara hidayeti, doğru yolu nasip edecek olan Cenab-ı Hakk'tı. Çırpınmak, gayret etmek, başkalarını yaşatma uğruna fedakârlık yapmak ne denli gerekli idiyse, sonucu sadece ve sadece Allah'a bırakmak ve O'nun takdirini beklemek de o denli şarttı. Nitekim Hayy'ın anlattıkları bazı kişiler üzerinde etkili olmuştu. Bu samimî insanlar, gereksiz mal biriktirmenin, dünyaya gereğinden fazla önem vermenin ibadetlerini etkilediğini, Allah'a yeterince

şükredip O'na yönelmenin önünde engel olduğunu fark etmeye başlamışlardı.

Absal, arkadaşının gayretlerini ilgiyle izleyerek onun bu hâlini takdir ediyordu. Zaman zaman bunalıp ümidini yitirmeye başladığında Absal, hemen yılmadan yoluna devam etmesi konusunda arkadaşını teselli ediyordu:

–Ey kardeşim, ümmetlerine ilâhî hakikati anlatmak için yıllarca uğraşıp didinen o kadar peygamber gelmiştir ki bunların pek az inananı olmuştur. Belki de birçoğu kendi yakınlarını bile ikna edememiştir. Çünkü lütuf, kerem ve ihsan sahibi ancak ve sadece Allah'tır. Her şey O'nun kudret elindedir. O ancak dilediğine sonsuz bağış ve ikramda bulunur. Kulun gayreti ve çabası elbette ahiret yurdunda karşılığını bulacak ve ödüllendirilecektir. Sen asla kederlenme ve kendini harap etme.

Bak her gördüğün ve tanıdığın insanın bir ayrı yaradılışı, huyu ve kapasitesi var. Allah, insanları farklı farklı yaratmış. Bu yüzden her bir insanın anlaması, yaşaması ve inanması, kendi kabiliyeti ve anlama becerisi kadardır. Halk için gerekli olan iyiliği emretme ve kötülüklerden de sakınmadır. İslâmın iman ve amel taraflarını iyice anlatıp halkı sadece bu yönde aydınlatalım.

Hayy, arkadaşının sözlerini çok yerinde bulmuştu. Önce İslâmın emir ve yasaklarını anlatmak gerekiyordu. İnsanları bu yönde eğittikten sonra da

iç dünyalarını süslemek en doğrusuydu. Dışın ve için uyumu da ancak böyle sağlanabilirdi. Dışın temizliği içe ve için aydınlığı dışa yansıyınca, insan gerçek kimliğine kavuşmuş olacaktı.

HAYY ADASINA GERİ DÖNÜYOR

Hayy, bir süre daha adada kalarak insanlara dinin prensiplerini anlatmayı sürdürdü. Namazı dosdoğru kılmayı, orucun faziletini, zekâtın malı bereketlendirdiğini, hacca gitmeyi ve kelime-i şehadeti bütün yönleriyle ada halkına anlatarak onların dinî bilgilerini tamamlamaya ve onları inanç konusunda diri tutmaya çalıştı.

Bir gün Absal'la aralarında şöyle bir konuşma geçti.

Absal:

–İnsanlara bütün bunları anlatırken neye dikkat ediyorsun?

Hayy:

–Önce insanların bir şeyi iyice öğrenmelerini sağlıyorum. Zira insan, bilmediğinin düşmanıdır. Birçok kötülüğün başında cahillik, bilgisizlik yatıyor.

Absal:

–Bence bilgisizlik kadar, bölünmüşlük de önemli. Baksana, insanların her biri başka bir şey söylüyor. İnsanları ortak bir yerde buluşturmak ve aynı düşünceler etrafında toplamak lâzım.

Hayy:

–Kavga ve şiddet, sevgisizlikten doğuyor. İnsanlara birbirlerini sevmelerini öğretmeliyiz.

Absal:

–Aslında kavga edecek bir şey yok. Bir gün her şeyi geride bırakıp gideceğimize göre, bize ait olmayan bir şeyin kavgasını vermek niye!...

Hayy:

–İnsanlar, dünyaya çok bağlanmış. Bir zamanlar benim bütün dünyayı üzerinde yaşadığım küçücük ada zannetmem gibi... İnsanlar da başka bir âlemin varlığını unutmuş gibi.

Absal:

–Paylaşmanın mutluluğunu öğretmiyoruz. Bencillik her şeye hâkim olmuş. Hep kendimizi düşünüp duruyoruz.

Hayy:

–Bir zamanlar etrafımdaki hayvanlar, bir şeye sahip olma uğruna birbirlerine saldırır ve kıyasıya kavga ederlerdi. Ama bu tür bir mücadele insanlara hiç yakışmıyor.

Absal:

–Başkası için yaşamak ve hayatını başkalarının mutluluğuna adamak ne güzel bir fazilet! Hayy sen eskiden hep akıldan bahsederdin. Aslında ben de aklın önemini seni tanıdıktan sonra anladım. Akıl bir et parçası değil, bir anlama ve idrak merkezidir. Kur'ân-ı Kerîm bizi sürekli düşünmeye davet eder. Ama işte sadece akılla da işler yürümüyor. Ada halkının hepsi aklı başında, düşünebilen ve anlayan kişilerdir. Bunlar ticaretlerini en iyi şekilde yapabilen ve hesaplarını menfaatlerine göre gerçekleştiren akıllı insanlardır. Peki niçin bu geçici dünyanın aldatıcı menfaatlerinin daimî olmadığını bilmiyorlar? Niçin bu kadar hesap kitapla uğraşan insanlar, öbür dünyanın hesabını düşünmüyorlar?

Hayy:

–Demek ki sadece akılla olmuyor, vahyin aydınlığının ve samimî bir aşkla Allah'a yönelmenin de akla destek olması gerekiyor, diye arkadaşının sözlerine eklemede bulundu.

Absal sözlerine devam etti:

–Allah'ın bize gönderdiği kitaplar ve onları bize açıklayıp ayrıntılarıyla anlatan peygamberler olmasaydı, akılla pek az şey öğrenebilirdik.

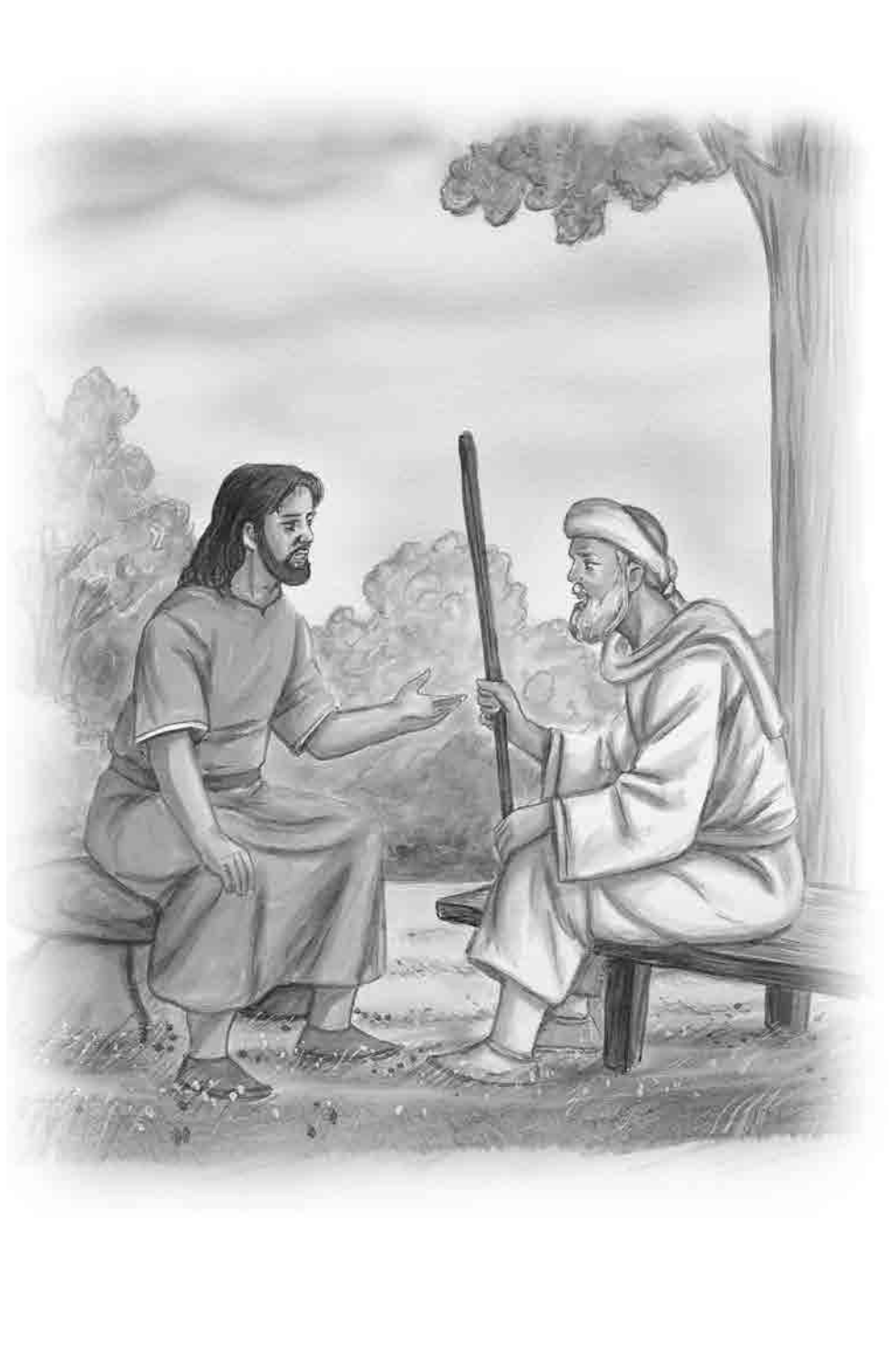

Aradan yıllar geçmiş ve Hayy da Absal da iyice yaşlanmışlardı. Hayy, gençliğini geçirdiği Sessiz Ada'yı çok özlemişti. Buraya geldiklerinden ve insanlar arasında yaşamaya başladıklarından dolayı çok mutlu idi. Ama hayatının kalan kısmını daha sakin bir şekilde asıl vatanında geçirmek istiyordu. Bir gün Absal'a fikrini açtı. Absal, arkadaşının düşüncelerine hak verdi:

–Beni de buraya bağlayan herhangi bir şey yok. Çok şükür geldiğimizden beri epey dostumuz ve arkadaşımız oldu. Doğrusu ben de bir kenara çekilip kalan ömrümde ibadetle meşgul olmayı düşünüyorum. Zaten bedenim, gücüm, kuvvetim başka bir şey yapmaya da müsait değil artık.

Hayy ve Absal, Zümrüt Ada'da tanıdıkları dostlarını bir bir ziyaret ederek onlarla helâlleştiler. Onlardan verdiği öğütlere sadık kalmalarını istediler. Daima Allah'a dua etmelerini, yürürken, yatarken, kalkarken sürekli olarak Allah'ın isimlerini zikretmelerini tavsiye ettiler.

İki arkadaş yanlarına zarurî bazı eşyalarını ve adada ihtiyaç duyacakları araç gereçleri alarak kıyıya indiler. Hayy ve Absal, buradaki kayıkçılarla anlaşıp kiraladıkları bir tekneyle Zümrüt Ada'dan ayrıldılar.

Hayy ve arkadaşı Absal; Sessiz Ada'da, dünyevî şeylerden uzak durmak, zaruret dışında konuşmamak, ihtiyaç duyulan miktardan fazla bir şey yiyip içmemek ve az uyuyup sürekli Allah'ı zikretmekten ibaret yeni bir hayata başlamışlardı.